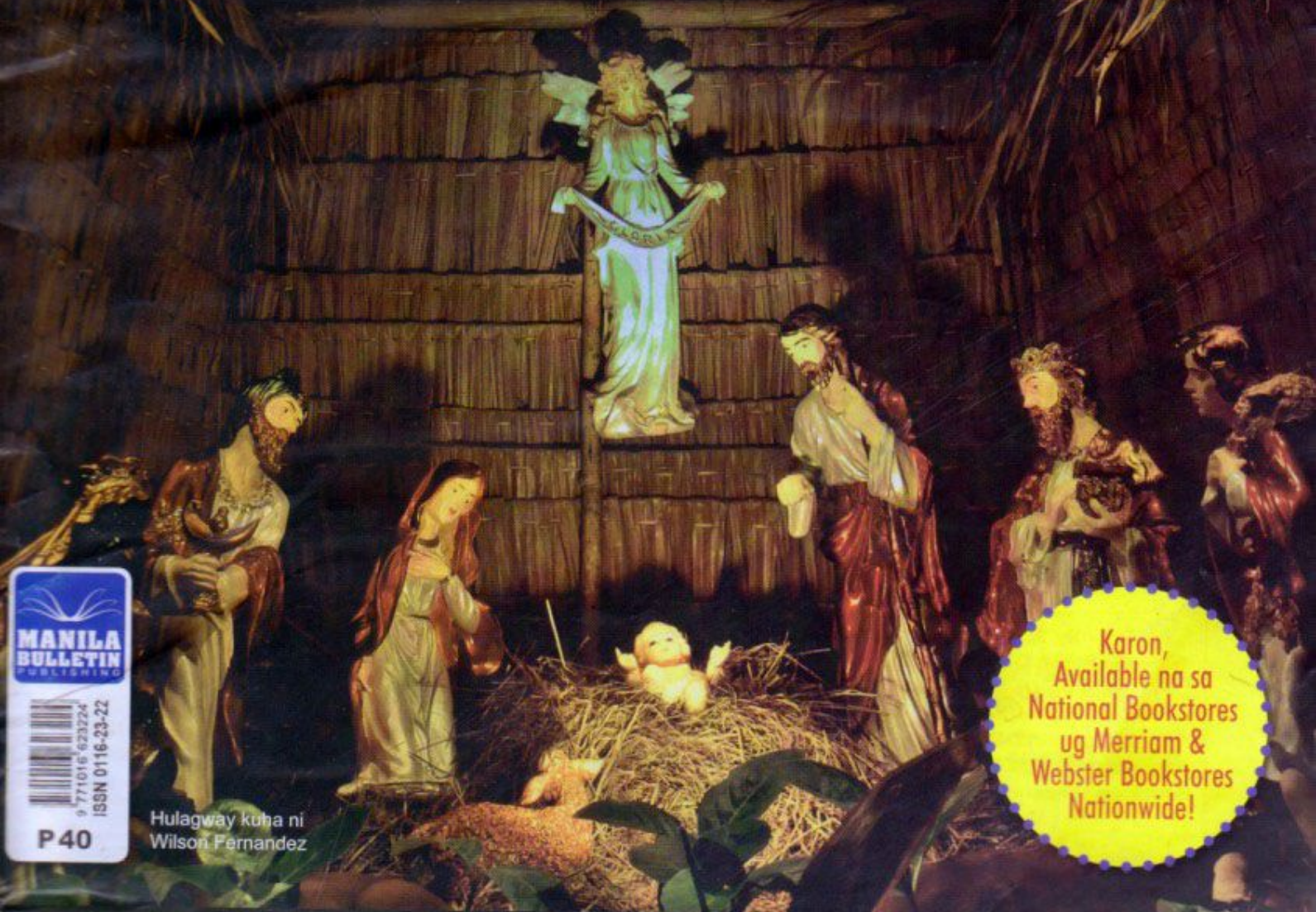

Nag-unang Magasin Sa Binisaya

Bisaya

Disyembre 16-31, 2019

*Madagayaong Pasko ug
Mabungahong Bag-ong Tuig
Kanatong Tanan!*

Karon,
Available na sa
National Bookstores
ug Merriam &
Webster Bookstores
Nationwide!

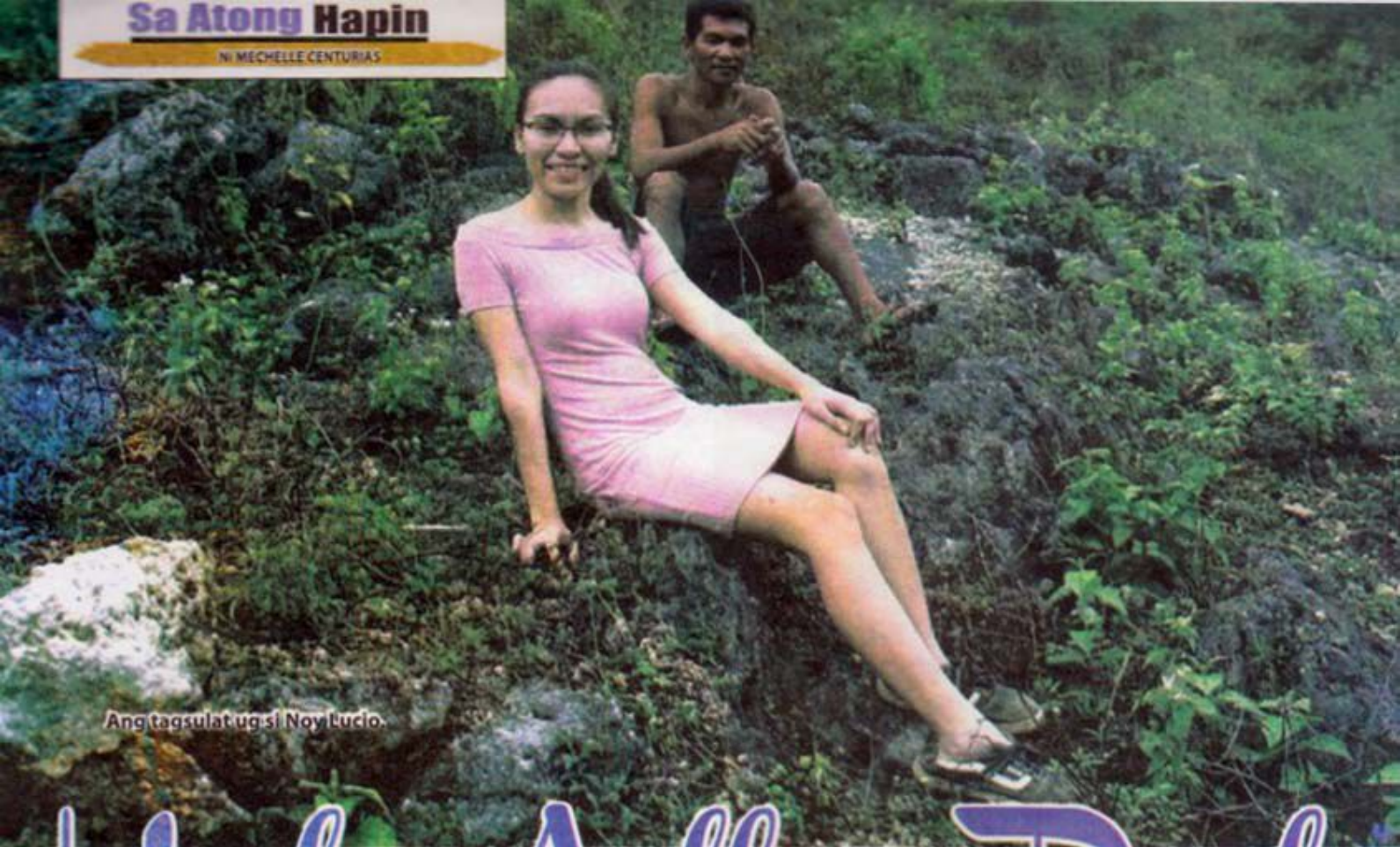
Hulagway kuha ni
Wilson Fernandez

MANILA
BULLETIN
PUBLISHING

P 40

Aron makatrabaho o makapalit og bisan unsa, ubp. Basaha-Manila Bulletin Advertisements & Classified Ads

Ang tagsulat ug si Noy Lucio.

Kada Adlaw Pasko

SA tumoy sa bungtod, layo sa kabalayan sa patag, nanimuyo ang usa ka pamilyang dagsa gikan sa Negros. Ni Lola pa, giila sila nga magtiayong Lucio ug Tasing. Gipalayas kuno ni sila sa ilang dapit kay gituohang mga ungo. Nagtukod silag payag sa gamayng patag nga nahimutang sa tumoy. Panagsa ra kini sila molugsong sa patag. Ug kon molugsong man, molihay kini sila sa matag tawo nga ilang masugatan. Gidungog sila nga ungo kay dili sila makatutok og tawo ug nagkalkag lang ang ilang buhok.

Sa gagmay pa kaming mga bata, mahadlok gyod kaayo mi makadungog kabahin nila ilabi na kon molugsong ni sila sa taboan aron mamaligya og siyapo. Moluklok dayon ko sa kabinet kon moingon si Mama nga nagdulhog sila. Molugsong ni sila kon adunay mga okasyon sama pananglit kon Pasko aron mangompra. Maglukdo ni silag binangan nga siyapo aron ibaligya sa tabo ug inigpauli nila, pangonsumo na ang ilang gilukdo.

Akong mahinumdoman nga matag besperas sa Pasko, maguban ming mga ig-agaw aron manaygon sa kabalayan. Dako na kaayo ang among kalipay kon tunolian mig sensilyo. Uno, dos, tres, kuwatro, singko... Balik-balikon gyod na namo og ihap hangtod managan ug magpadayon og ihap sa unahan. Paborito namong kantahon sa una ang mga mosunod: Kasadya ning Taknaa, *We Wish You a Merry Christmas* ug ang panapos nga *Thank you! Thank you! Ang babait ninyo. Thank you!* Hutdon namog panaygon ang among mga silingan bisag walay tawo ug maglumbaananay mig panagan kon gukdon nag iro. Magtapok dayon mi sa ilawom sa mangga nga adunay duyan ug adto namo bahinon ang among kita sa pagpanaygon. Apan, mabungkag og kalit ang tapok kon dunay moanunsiyo nga nanggawas na ang mga ungo. Maglumbaananay

dayon mig pamauli.

Inig-abot sa balay, sayo ming makatugog sa kahapo sa lawas human sa tibuok hapon ug hangtod kilumkilom nga pagpanaygo. Pakatulgon mig sayo ni Mama kay aduna kuno miy bisita ig-abot tungang gabii. Maoy among mamat-an ang kasaba sa palibot. Aron among silingan manglabay og sipa kaayo nga pabuto, magpaandag sa motor, magpatokar sa ilang bapols ug tanang klase sa pagsabab sa saba. Apan sa sulod sa among payag, simple lang ang pagsaulog. Patokaron ni Papa ang among radyong de baterya og full volume. Dukdokon ni Mama og luwag ang takob sa among kaldero. Magsigeg paghot ang among iro tungod sa kahasi sa mga pabuto. Kon dili pa gani mi mobangon, moluhod si Mama sa banig nga among gihigdaan sa salog dayon ingon: "Ali na mo. Naabot na atong bisita." Magtapok dayon mi sa lamesa, mag-ampo ug amo saw-an ang linuto ni Mama. Lami na kaayo para namo ang biko, sliced bread ug spaghetti. Sa kalinghod sa among pangedaron, wala ko gyod hisabti kon kinsa ang among bisita kay wala gyod koy namo an nga laing tawo nga misalo namo sa pagpangaon.

Apan karon nga hingkod na ko, lahi ang akong nasud-ong nga Pasko dinhi sa siyudad. Kay dinhi sa siyudad, mga higanteng Christmas tree, de kolor nga Christmas lights, mahalong mga regala ug lamiang pagkaon ang akong makit-an. Dili kini mao ang akong namat-an nga klase sa pagsaulog. Kay dinhi sa siyudad, nag-inusap ko. Wala si Mama, wala si Papa, ug wala ang akong mga igsoon. Engrande ang kasaulogan dinhi sa siyudad apan wala dinhi ang tinuod nako nga kalipay. Matag Pasko, magpangita ko sa simple makahuloganon, ug malipayon namong pagsaulog sa adlaw sa pagkatawo sa atong Manunubos. Magpangita ko sa ginagmay ang

Ang hiniusaang puwersa sa mga magtutudlo nga nag-alirong kang Ma'm Flor

Ganghaan sa Kalamposan

Ni MERIAM GUMANID LAMBERTE

"HALA, Ma'm, nakahinumdom na ko. Nagkita na man diay ta. Ikaw man diay tong diha sa tindahan sa Sophie didto sa Ormoc, no?"

"O, mag-adtoan bitaw ko didto kay membro man ko."

"Nah, daan pa lagi ko. Ikaw jod to kay morag pamilyar man jod imong nawong ba."

Dili dali nga hikalimtan ang iyang panagway ug ang iyang pahiyom bisan pa man og daklit lang ang tanan.

Karon ania ko magpaabot sa payag sa bag-ong tunghaan sa akong mga anak aron sa pakig-estorya sa tag-iya niini. Gibati ko og kakulba, lagmit estrikta gayod kini. Nakapasamot sa akong kakulba kay ang akong anak nga gibalhin adunay tulo ka alimpuwo.

Wala madugay, migawas sa karaang balay tapad sa tunghaan ang usa ka mapahiyomong babaye. Pamilyar ang iyang pahiyom apan dili ko matumbok kon diin ko siya unang nakita. Apan sayod ang akong kasingkasing nga dili kadto ang unang higayon nga nakita ko ang iyang panagway.

"Kamo toy giingon ni Misley nga taga Hilongos?"

"O, Ma'm, kami to."

Ug nagsugod ang una sa dili na maihap namo nga panagtabi.

"Ma'm, ganahan gyod ko kon naa ka."

Mao kana ang kasagaran nga isulti ko kang Ma'm Flor sa higayon nga makahinabi ko siya sa payag sulod sa tunghaan nga maoy akong tambayanan samtang nagpaabot ko sa akong mga anak.

Mahimuot ko sa pagpakigsulti kang Ma'm Flor gumikan kay gaan ang akong pamati kaniya sa matag higayon nga ako siyang ikaestorya, ilabi na kay dayan-dayan niya ang iyang mapahiyomong panagway. Kanang pahiyom nga motadlas sa imong kinatibuk-an-pahiyom nga dili taphaw. Ingon anang matang sa mga tawo ang makahatag kanako og kadasig aron itugyan ang akong pagsalig.

Hinuon, dako usab ang akong pasalamat sa pagsalig nga gihatag kanako ni Ma'm Flor aron isaysay niya ang matahom nga sugilanon nga nagpahipi sa iyang kinabuhi.

Kamanghoran ug bugtong-babaye sa magtiayon nga Enecerio Mendoza ug Vicenta Flordelis (Ma'm Tintay). Nagdako ang batan-on nga Flordelis nga puno sa pagpangga sa iyang mga ginikanan ug sa iyang

**Hinuon, sa kinabuki,
dili pirmeng
kalamposan.**

**Usakay, suwayon
kita sa Kahitas-an
aron pagsuta kon
unsa kita kalig-on.**

Bahin Adtong Debate ug Kontrobersiya Kon Angay Ba Gayong Jawgog 'Doctor' Si

Jose Rizal

NI RENE "DODONG" QUIMNO

GIPUBLIKAR sa *Philippine Quarterly of Culture & Society* sa tuig 1994, panid 103 hangtod sa 140, ang kabahin sa mga unod sa libro ni Luciano PR Santiago, M.D., nga may lohian "The First Filipino Doctors of Medicine and Surgery". Sa usa ka bahin, si Dr. Santiago nagkanayon: "The national hero, Jose Rizal, obtained the licentiate but not the doctorate in medicine at the Universidad Central de Madrid. Although he completed the course for the doctorate, he did not submit a doctoral thesis. Thus, Rizal was not a Doctor of Medicine; nor did he ever claim to be one."

Sa binisaya pa, kon atong ibutang sa hamubong linya, segun kang Santiago, dili matawag nga usa ka hingpit gayong doktor si Jose Rizal tungod kay wala kini makasumiter ug makadepensa atubangan sa panel sa iyang *doctoral thesis*.

Lingi tas tuig 2011. Sa University of the Philippine's Philippine General Hospital, aron kasuportahan ang iyang mga ebidensiya sa ipahigayon niyang pagpanukiduki (*research study*), sulod sa Sentro Oftalmologico, mipamatuod si Dr. Dominga Padilla pinaagi sa iyang *lecture* sa *symposium* nga si Jose Rizal usa gayod ka *ophthalmologist*. Dili Doctor of Medicine kondili Ophthalmologist).

Apan ang naasoyng lektura ni Padilla maoy isip tubag lamang sa tugay nang lantugi kun debate sa mga, ambot lang, dili ko makasulti kon ang mga *debater* kontra bang Rizal o basig gusto lang nga tunay pirmeng debate aron malingaw. Kahinumdoman nga morag ikapakamubo sa mga *debater* ang nasodnong bayani tungod kay ang ilang mga debate adunay mipasupot og mga indirektang ideya nga kunohay gipaagi sa interpolasyon: Dili kaha ang hinungdan sa pagkabuta sa inahan ni Rizal mao nga kay ang iyang mga mata nagsperimentohan lamang ni Rizal! Tungod kay si Rizal dili lisensiyadong doktor? Kuno, matod pang Padilla, bisan sa daghang *symposium* diin siya imbitado kining pangutanaha kanunayng ita sa kaniya bisan sa mga delegadong doktor. Apan, dili ba, ang hinungdan nganong mikhag kurso sa Optalmolohiya si Rizal kay buot niining matambalan puhon ang nabuta niyang inahan?

Hinuon, ang nahitabo, samtang nagtuon, nakabalita si Rizal nga misamot kagrabe ang kondisyon sa mga mata sa inahan. Kini hinungdan nganong nakahukom siya nga idiretso na lang ang iyang pagtuon kun mokuhag kursong Medisina sa UST Faculty of Medicine and Surgery. Sa iyang panahon (kun hangtod nas *19th century*) ang University of Santo Tomas pa lamang ang bugtong kahatagag kredito nga mamahimong usa ka unibersidad dinhi sa Pilipinas (ang ubang mga tulunghaan kutob pa lamang niadto sa ebel sa pagka kolehiyo).

Apan, sa maong panahon ang unom ka tuig (*six-year course*) nga pagtuon sa Medisina kutob ra gayod sa titulong pang-akademiko nga ang buot ipasabot, kini magkinahanglan pa og presentasyon-depensa sa *medical thesis*. Ug kon makapasar na ang *medical thesis*, ang bag-ong gradwado ayha pa kahatagag diploma isip usa ka hingpit nga doktor. Apan dili kini gihapon madali, aduna pay mga babag...

Balik sa libro ni Dr. Santiago, siya nagkanayon nga tungod kay aduna nay nanghitabong diskriminasyon sa UST sa maong panahon ali sa mga estudyanteng Pilipino ug mga *professor* nga Espanyol

(nga nakapatingkag sa dunggan sa mga Dominikano-Espanyol nga administrador aron tingali palisdan ang mga gradwadong Pilipino), ang titulong MD (pananglit may *doctoral thesis* na) didto ra gayod bugtong makuha sa nag-inusarang Universidad Central de Madrid. Nga sa ato pa, makahuman ka mag kursong Medisina sa Pilipinas apan kinahanglan nga didto ka modepensa sa imong *doctoral thesis* sa Espanya aron ikahatag kanimo ang titulong MD, o hingpit nga pagka doktor. Sa naasoyng panahon, ang naasoyng unibersidad ra sab sa Espanya maoy bugtong gipasahag gahom nga makahatag og titulong LL.D, o hingpit nga pagka abogado. "With these academic constraints," ni Dr. Santiago pa, "many Filipino students from wealthy families travelled to Europe [just] to acquire the doctorate in Medicine in Spain."

Segunda niini, gituohan sa ubang *historian* nga posibleng usa sa mga hinungdan nganong wala makasumiter si Jose Rizal, ug wala makadepensa sa iyang *doctoral thesis* didto sa Universidad Central de Madrid sa Espanya, mao ang iyang pagkupot og responsabilidad kun nakaangkog dakong papel sa sekretong *propaganda movement* nga gitukod sa mga magtutunhang Pilipinhon kuyog nila ni Antonio Luna, Juan Luna, Resurrecion Hidalgo, Marcelo del Pilar ug daghan pang uban. Samtang ang *writer-historian* nga si Ronnie Pasigui, sa iyang librong "Rizal: The Man and The Hero", siya nagkanayon nga dili sab si Jose Rizal maoy mikuha sa iyang lisensiya sa Medisina sa rehistrar sa naasoyng unibersidad kondili laing tawo. Matod pa, dali-daling gipasa ang dokumento ngadto sa rehistrar sa UST aron nga tingali mapamatud-an ang gitapos nga pagtuon ni Rizal sa Madrid. Apan ang nahitabo, namahayag ang gobyerno-Espanyol sa Pilipinas nga ang gipadalang dokumentong gipanag-iyang ni Rizal nawani kun nawala.

Sa pagkatinuod, daghan pang libro, saysay, pagpanukiduki sa nagkadaiyang *historians* may kalabot niining matawag nga kontrobersiya: nga si Jose Rizal dili gayod hingpit pang doktor. Ug puparehas ra ang ilang mga punto: Tungod kay sa maong panahon dili ka man kahatagag titulong MD, o hingpit nga pagka doktor, kon wala kay nasumiter ug nadepensahang *doctoral thesis*. Nga kon ikomparar karong panahona, dili ka sab kahatagan og titulong MD kon wala ka makapasar sa *medical board examinations*.

Dinhi niining tanan, simple lang ang atong analisis tungod niining tulo ka rason:

1. Ang *six-year course* sa University of Santo Tomas sa Manila kutob ra gayod sa titulong pang-akademiko sa maong panahon.
2. Ang titulo sa pagka doktor mahitabo ra human nga mapresentar, madepensahan, ug mapasaran atubangan sa *defense panel* ang *doctoral thesis*.

3. Wala makasumiter og *doctoral thesis* si Rizal. Hinuon, wala man sab siya magpatawag nga siya si Jose Rizal, MD.

Apan kay kitang mga Pilipino naanad na, ug mao na gayoy atong naandan hangtod karon (mao poy gitudlo kanato kun pagpaila sa mga magtutudlo gikan pas nag-elementarya hangtod nga nagkolehiyo na ta) puwes, dili ta angay basolon nganong atong gitawag og DR. JOSE RIZAL ang atong nasodnong bayani. —

Tuigan sa Tsigkapasko

Ikaduhang Anib.

Sa akong bahin,

“Ulalong, ang bulan sa pagbinhi sa bituon;
Daghangkahoy, sumad sa paggamot sa kahayag;
Daghangbulan, timaan sa pagsalingsing sa mga bidlisiw;
Kiling, katumanan sa pagpanahon sa mga bangaw;
Himbabuyan, ang pagpaila sa pagkidlap sa mga bulok;
Gubay, pahiyom sa paghapat sa mga alibangbang;
Hidapdapon, paghangop sa pagduaw sa mga kabakaba;
Lubod-lubod, pagpadayon sa madan-agon nga mga gihay;
Kangurulsol, pagbati sa gianino nga mga biyuos;
Bagyo-Bagyo, paggakos sa pagsidlak bisan sa pagkalawos;
Panglot nga Diyotay, pagsaulog sa suga sa mga pagpingsang;
Panglot nga Dako, pagmaya sa pagdan-ag sa kahingpitan sa kabulakan!”

Unang Anib.

Kon si Nanay tingali ang pasultion,

“Ulalong, bulan sa akong pagmata;
Daghangkahoy, sumad sa akong paghigugma;
Daghangbulan, timaan sa among panag-usa;
Kiling, katumanan sa akong gipangandoy;
Himbabuyan, pag-andam sa sabakan sa kaadlawan;
Gubay, pahiyom sa dugang kaalam sa pag-amping;
Hidapdapon, paghangop sa labaw nga kinaadman;
Lubod-lubod, pagpadayon sa nakat-unang pag-amuma;
Kangurulsol, labaw nga pagbati sa umaabot nga kinabuhi;
Bagyo-Bagyo, paggakos sa nagkadaghan nga mga hagit;
Panglot nga Diyotay, pagsaulog sa nagsingabot nga giampo;
Panglot nga Dako, pagmaya sa dili hitupngan nga gasa!”

DESIREE L. BALOTA
Talisay City, Cebu

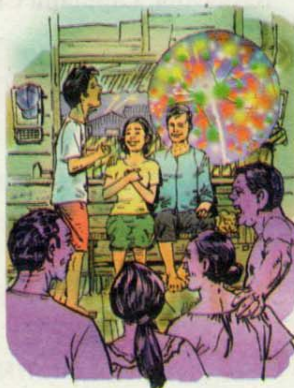
Sa Sunod Gula

Balak Estranghero

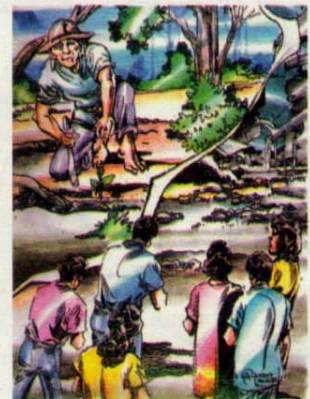
ang sama niyang damgo /
mawagtangan og tingog, / nawong,
kasway / mamahimong estranghero /
sa sunod na pod nakong / damgo...

Sugilanon Ang Bag-ong Tuig Sa
Karaang Handomanan

Sa dapit sa mga malipayon. Sa
handomanan nga malipayon...

Sugilanon Mayana

Ang paglaom makita bisan sa usa ka
hakop nga kalunhaw...